

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Henrici Canisi[i] Noviomagi, Belgæ, Jn Academia
Ingolstadiensi SS. Canonum Profess. Ordinarii & Primarii,
Opera Quæ De Ivre Canonico Reliqvit**

Canisius, Heinrich

Coloniae Agrippinae, 1662

In Cap. Tuæ 5.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62169](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62169)

11. Ceterum cum idem textus meminerit Presbyteri & Diaconi destinatorum ad excusandam absentiam ipsius Clerici condemnati in expensas; quæ situm hic est, anne justa partis absentia necessarius sit Judici insinuanda? Et certe insinuanda est, ad eum effectum, ut sententia lata contra absentem justè impeditum ipso jure nulla sit, *text. in l. Quæsitum 60. D. De rejud. & in l. Si prator 75. in fine D. De jud. Panorm. hic num. 4.* Alioqui si non fuerit insinuata, petenda esset restitutio in integrum ob causam justæ absentie, *cor. tit. D. Ex quib. caus. majores & dicitur latius inf. De in integ. restit.*
12. Quibus illud lubet adijcere, quod sicut domi-

nus causæ per procuratorem non cogitur comparere, ita nec per seipsum; cum juris beneficium sit, per se vel per alterum comparere, alterumque sufficiat, *l. fin. C. h. e. & l. 1. in fine. D. eod. juncto c. In alternativis De R. I. in 6.* quod citato non est auferendum, *c. Indultum 17. eod. tit. De R. I.* Præterquam si criminalis causa sit, vel alia juris necessitas, quæ præsentiam citati requirat: ut quia ipse melius scit causæ veritatem, vel minus rixosus sit, quàm ipse procurator; his enim casibus & similibus potest Judex arctare partes, ut personaliter compareant, *d. l. fin. C. hoc tit. & c. 1. De jud. lib. 6. & Gl. utrobique.*

SUMMARI A.

1. Maritus accusans uxorem adulterii an per procuratorem agere possit.
2. Propter adulterium duplex institui Judicium, criminale & civile.
3. Maritus criminaliter convenire potest uxorem adulteram, non contra.
4. Civiliter agitur ad separationem tori.
5. Et ad lucrum dotis vel donationis propter nuptias.
6. Idque coram Iudice Ecclesiastico, non seculari.
7. Repellitur ab hac actione, qui & ipse in reatu est adulterii.
8. An & maritus, qui deserendo uxorem vel alias causasaverit adulterium.
9. Uxor per vim cognita excusatur ab adulterio.
10. Repellitur & approbans alterius adulterium.
11. Ob osculum luxuriosum an mulier separari à marito possit.
12. Cur in causa criminali adulterii non liceat agere per procuratorem.

Sententia hujus Capituli hæc est, quod maritus accusans suam uxorem adulterii coram seculari Judice, ut pœna adulterii coerceretur, per procuratorem agere non possit; secus, si coram Ecclesiastico Judice, ut ab uxoris cohabitatione separaretur. Et ratio est, quia priori casu Judicium criminale intentatur, publicæ vindictæ causa, in quo non admittitur procurator, tam ex parte accusatoris, quàm rei accusati, *l. pen. §. 1. D. De publ. jud. & can. Absens III. quæst. 3.* Altero verò casu Judicium civile sive privatum, in quo idcirco procurator admittitur, *l. fin. C. hoc tit. & dixi supra ad c. 2.* Quamvis textus noster Judicium hoc divortii causa institutum, mixtum potius dici velit, id est, partim criminale, partim ci-

In Cap. Tuæ §.

vile; & ob id planè non admittit procuratorem, tantùm ubi necessitas suadet.

Ut autem hæc res explicatius cognoscatur, sciendum est, duplex posse institui Judicium propter adulterium, unum criminale, alterum civile, sive mixtum, ut est jam dictum. Illud in eum finem tendit, ut adulter pœnâ juris civilis à Jussæculari puniatur, quæ est gladii pœna, *l. Quamvis 30 in fine C. Ad L. Iul. de adult. & §. item lex Julia inst. De pub. jud.* adultera verò verberata in Monasterium detrudatur; potestate interim relicta marito intra biennium eam repetendi, *Auth. Sed hodie C. d. tit. §. si quando Nov. 134. Ut nulli judiceat, &c. & c. Gaudemus 19. inf. De convors. conjug.*

Hoc autem Judicium criminale à marito tantùm contra uxorem adulteram instituitur, non etiam e contra ab uxore in maritum adulterum, ut est text. in *l. 1. C. Ad L. Iul. de adult.* tum quia maritus uxoris est caput, *can. Cum caput xxxiv. quæst. 5.* & testatur D. Paul. ad Eph. 3. tum quia majus præjudicium impendet marito ex uxoris adulterio, ob incertitudinem prolis, quàm è diverso uxori ex adulterio viri, ac proinde magis marito adulterii accusatio permissa est, quàm ipsi uxori, *Panorm. hic numer. 6. adde l. 6. §. 1. D. Ad L. Iul. de adul.* Sed hodie ex Carolina Constit. tit. 120. De jud. pœnal. maritus & uxor quoad accusationem adulterii æqui parantur, eaque fieri debet solemniter cum inscriptione accusatoris, aliisque solemnitatibus intervenientibus, de quibus hoc textu nostro *l. Liberos 3. D. De accusat.*

Jam quod ad alterum Judicium attinet, quod civile sive mixtum dicitur, eo agitur ad separationem cohabitationis propter adulterium, ut h

ut si maritus innocens ab uxoris adulteræ cohabitacione separaretur, & è converso mulier innocens à marito adultero, *text. hic, in can. Si quis uxorem suam xxxii. q. 1. can. Præcepit & can. Præceptum xxxii. q. 5. c. Ex litteris & inf. De divorc.*

Præterea innocens conjux lucratur dotem & donationem propter nuptias, respectivè: hoc est, ut, si uxor adulterium admiserit, perdat suam dotem; si maritus, donationem propter nuptias, c. Plerumque 4. *inf. De donat. inter vir. & ux. c. 1. inf. Ut lit. non constet. §. quia verò plurimas cum §. seq. Nov. 117. Ut lit. eat matri & avia &c.* Sed in hoc distat adulter maritus ab uxore adultera, quòd uxor ob solum & unicum adulterium dotem amittat; maritus verò non aliter, quàm si frequenter cum alia muliere egerit, & bis monitus non respuerit, d. Nov. 117. §. *Causas vers. Si quis in sua domo.* Itaque quoad separationem cohabitacionis exquantur uxor & maritus, non autem quoad lucrum dotis vel donationis propter nuptias.

Porro hoc iudicium civile sive mixtum instituendum est coram iudice Ecclesiastico, non seculari, ut indicat hic *text. & probat. c. 2. inf. De iudic.* quo laicis prohibetur tractare negotia Ecclesiastica, quale haud dubiè est dissolutio matrimonii quoad cohabitacionem; & extat Canon Conc. Trid. *Sed 24. Si quis dixerit, in quibus causis matrimoniales non spectare ad iudices Ecclesiasticos, anathema sit.*

Cæterum videndum est conjugii, qui ad separationem matrimonii, & ad lucrum dotis vel donationis propter nuptias agit, ne & ipse adulterium admiserit: nam hac specie iustà exceptione remouetur, si quidem delicta mutuà compensatione tolluntur, c. *pen. & ult. inf. De adulte. c. Significasti 4. in fine inf. De divorc. & l. Viro 40. D. Solutio matr.* Quod generale est in omnibus delictis, ex quibus civiliter agitur, ut in his compensationi locus sit, *per text. in l. Si ambo 10. §. 1. D. De compensat.* Idque aded in hoc argumento adulterii locum habet, ut, si latà divorc. sententià, & separatione subsecutà, vir vel mulier, qui quæve ad separationem egit, postea fornicetur, cogatur alterum vel alteram, antè dimissamve propter adulterium rursus recipere in suum consortium, *per text. in c. Ex parte 5. inf. De divorc. & notant ibid. Gl. & Panorm. qui & hanc opinionem receptiorem & favorabiliorem existimant, contra alios, qui contrarium censuerunt.*

Sed quaesitum est, si maritus indirectè uxori auctor fuerit adulterii committendi, puta eam deserendo, vel necessaria non subministrando, an agendo maritus ad separationem cohabitacionis exceptione repelli possit? Et certum est maritum exceptione repelli non posse, *text. in d. c. Ex litteris inf. De divorc.* Cum, ut eleganter ait I. C. Ulp. de meretrice, ei non sit ignoscendum, quæ prætextu paupertatis turpissimam vitam elegit, l. *Palam 43. vers. non est ignoscendum D. De ritu nupt. & nemo ad peccandum ullo metu induci debeat, c. Sacris 5. inf. De iis qua vi moti sive caus. fiunt.*

Non tamen dubium est, uxorem ab adulterio excusari, si per vim oppressa sit ab alio, *can. 1. cum c. seqq. xxxii. q. 5.* liquidem, ut ait D. Hieron. corpus mulieris non vis maculat, sed voluntas, *can. De pudicitia eadem q. 5.* Aut si illa maritum defunctum existimans, cum adhuc viveret, alteri nupserit, *can. Cum per bellicam xxxiv. q. 1. junctà ibid. Gl. & c. 2. inf. De secundis nupt. aut si errore decepta crediderit se à marito cognosci, cum reverà alius esset, can. In lectum d. q. 1.* Et ratio est, quòd his casibus nullum adulterium committat mulier, cum dolo careat: adulterium verò sine dolo non admittitur, l. *pen. D. Ad L. lul. de adulte.*

Item videndum est ei, qui ad separationem agit propter adulterium, an alteri causa fuerit adulterii committendi, aut saltem admissum approbaverit; nam & eo casu adulter vel adultera exceptione se tuebitur, ut respondit Scævola in adultera. Cur enim improbet maritus mores, quos ipse aut antè corrumpit, aut postea probavit? *in l. Cum mulier 47. D. Solutio matrim.* Ex quo sequitur, ut si maritus sciens uxorem commisisse adulterium cum ea concubuerit, contra eamdem non possit ad divorcium cohabitacionis agere, cum eo ipso mores ejus approbasse vel ignovisse censetur. *Bald. hic, & Gl. in c. fin. inf. De adulte. quam & ab omnibus receptam testatur Did. Covarr. in 4. lib. Decretal. §. 6. num. 11: Facit textus optimus in §. fin. Instit. De injuriis.*

Quærit hic Bald. an uxor propter osculum luxuriosum aut tactus impudicos adulterii committendi causa separari possit à marito suo: item an dotem amittat? Et resp. ipse Baldus, quòd sic, cum hoc factum impunitum esse non debeat, *per text. in c. 1. Quib. modis feud. amitt. lib. 1. Baldo assentiuntur Ripa, Curtius Junior & Joan.*

& Joan. Lupus, teste Covarr. d. s. 6. nu. 4. & communem opinionem adserit ex Nicolao Bellono. Ipse tamen Covarr. improbat, dummodò ultra progressum non sit. Sola enim conjectura est adulterii, quæ non sufficit ad condemnationem, nisi etiam alia argumenta concurrant, de quibus in c. Litteris 12. cum c. seq. infra De præsumpt. Confirmat hanc sententiam textus in §. quia verò plurimas Nov. 117. Velicet matri & avia &c. ubi inter causas divortii hic casus non recensetur. Absurdum quoque est, pœnalia ad non expressos casus extendi, c. Odis De R. l. in 6. & l. Interpretatione pen. D. De pœnis, & eleganter. Menoch. De arbitr. jud. quest. casu 287. Non obstat textus in c. Maritus 4. inf. De adult. quo permittitur marito etiam ex sola suspitione uxorem adulterii accusare. Idem dicitur in l. Quamvis 30. C. Ad L. lul. de adult. quia uterque textus loquitur de accusatione, quæ ex suspitione adulterii permittitur, non autem de condemnatione adulterii, in qua cetera probatio exigitur. Idem apertè constat ex l. Quis sententiam 16. C. De pœnis, ubi in adulterio, homicidio, cæterisque criminibus aemè condemnari jubetur, nisi aut propriâ confessione aut probationibus clarissimis convictus sit. Et quod attinet ad d. c. 1. à Baldo allegatum, quo vasallus fendo privatur, si vel turpiter luserit eum uxore domini sui, illud tantummodò ipsum vasallum concernit, non verò uxorem domini; ut ea propterea adulterii condemnari possit aut debeat.

His ita constitutis, rationem textus nostri in-

quiramus, cur in criminali iudicio maritus uxorem suam adulterii per procuratorem accusare non possit. Idem & ex parte uxoris accusatæ, ut nec ipsa per procuratorem possit se defendere. Quia id commune est omnibus criminibus publicis, ut personaliter expedire opus sit, non per procuratorem, ut est text. in l. pen. §. 1. D. De publ. iud. & in c. Veniens 15. inf. De accusat. & in can. Absens III. quest. 9. Ego, relicta rationibus Glossæ & Bartoli, tum aliorum, in d. l. pen. verisimam hanc esse arbitror, quod in criminalibus liquidissimæ accusationes requirantur, ut antè dictum est, & probat text. in l. fin. C. De probat. magnumque momentum adferant ad illustrandam rei veritatem, ipsius accusati vultus, adspèctus, qualitas, sermo, constantia, text. in l. De minore 10. §. plurimum D. De quest. in l. 1. & 2. D. De testib. Atque idcirco juris conditores voluerunt, ut accusatus per se, non per procuratorem, se defenderet. Quæ ratio militat etiam ex parte accusatoris, ad facilius detegendam ejus calumniam, sicut colligitur ex l. 1. D. Ad S. C. Turpill. Cùm enim in accusatorem calumniolum pœna talionis, id est, similitudo supplicii à communi jure constituta sit, l. ult. C. De accusat. can. Quisquis II. quest. 8. & text. hic in V. talionis, certè ratio postulat, ut & hæc calumnia iisdem argumentis cognoscatur, d. l. 1. in princ. Postremò quæ hic de inscriptione & pœna talionis dicuntur, latius explicantur inf. ad tit. de accusat. Nobis ad alia, quæ utiliora sunt, & magis in iudicii frequentata, properandum est.

IN TIT. XXXIX. DE SYNDICO.

SUMMARI A.

1. Procurator, Actor, Syndicus.
2. Syndicus qualis constitui debeat.

Procurator, Actor, Syndicus licet aliquando confundantur, ut patet ex c. Petio vestra 9. sup. De procurat. tamen ex usu fori ita distinguuntur, quòd procurator a domino & privato datur; actor a bonorum administratore, veluti Episcopo; Syndicus verò à communitate licita: ut si Collegium Canonicorum, vel Cœnobium, vel publicorum vestigalium socii aliquem constituent, qui quod communiter agendum erat,

non singulorum, sed totius corporis nomine agat, is actor vel Syndicus dicitur, l. 1. D. Quod cuiusque universi nomine &c.

Constitui Syndicus potest vel qui sit de collegio vel extraneus aliquis. Suadent tamen Canones Religiosis, ut causas suas per Syndicum extraneum agant. Expedi enim, ut ait textus pro parvo incommodo a strepitu causarum servi Dei esse quieros, c. unico hoc tit. id est, potius debent modicum incommodum sive dampnum sustinere in eo, quod dant Syndico, & cessare à litibus, perque alios litigia exercere. Gl. ibid. V. A.

IN TIT. XL. DE HIS, QUÆ VI METUSVE CAUSA FIUNT.

SUMMARI A.

1. Actio & exceptio quod metus causa, quando locum habent.

2. Actio quod metus causa est in rem scripta; & cur necessaria.

3. Metus